

## Kommentar: De skrøpelige

Torgeir Bruun Wyller

Geriatrisk avdeling, Oslo universitetssykehus og Universitetet i Oslo  
[t.b.wyller@medisin.uio.no](mailto:t.b.wyller@medisin.uio.no)

Erlend Hem

Klinikk psykisk helse og avhengighet, Oslo universitetssykehus og Universitetet i Oslo  
[erlend.hem@medisin.uio.no](mailto:erlend.hem@medisin.uio.no)

Steinar Barstad advarer i *Tidsskrift for omsorgsforskning* nr. 1-2020 mot å bruke uttrykket «skrøpelige eldre» fordi det kan virke stigmatiserende og diskriminerende. Han mener det er tre grunner for å konkludere slik: betegnelsen gir assosiasjoner til noe som snart er modent for skraphaugen; at vi er forsiktige med å bruke ordet til å beskrive andre grupper i befolkningen; og at det ikke er noen diagnose eller funksjonsnedsettelse. Han foreslår å «sløyfe en direkte norsk oversettelse og heller snakke om redusert individuell motstandskraft» (Barstad, 2020).

Det er fint med debatt om gode norske oversettelser av utenlandske faguttrykk, men vi er bare delvis enige med Barstad. Det engelske ordet *frail*, som kommer fra det latinske *fragilis* (*Oxford English Dictionary*), er blitt helt sentralt i geriatrisk og gerontologisk litteratur. *Frailty* indikerer svekkede fysiologiske reguleringsmekanismer, økt risiko for bivirkninger og komplikasjoner til standard behandling, samt forkortet forventet gjenstående levetid. Det er essensielt for de menneskene det gjelder å bli identifisert nettopp som *frail*, fordi det gir signal om behov for tilpasset og tilrettelagt behandling, blant annet for å unngå at velmente tiltak i virkeligheten blir skadelige. Uttrykket *frailty* er også viktig ved å utgjøre motvekt mot den alderistiske praksisen med å betrakte folk som like fordi de har samme kronologiske alder. Den biologiske ulikheten tiltar med alderen, og generelle aldersgrenser kan føre til skadelig overbehandling av de som er mest *frail* og diskriminerende underbehandling av de mest robuste.

Det finnes altså et viktig og nyttig engelsk ord, *frail*, som vi trenger et norsk avløserord for. I engelskordboka står det blant annet oversatt med «skrøpelig, skjør, sped, spinkel». Selv om skrøpelig kanskje ikke er en optimal oversettelse, brukes dette ordet nå av et stort flertall av norske geriater. «Redusert individuell motstandskraft», som Barstad foreslår, er dessverre altfor langt og tungt til å representere noe realistisk alternativ, og det dekker dessuten heller ikke hele dybden i begrepet *frail*. En av oss har lansert «sårbar» som alternativ oversettelse av *frail* (Wyller, 2014). En test er å tilbakeoversette og se om man får samme ord. Oversetter man sårbar til engelsk, får man *vulnerable*, så heller ikke denne løsningen er ideell.

Adjektivet skrøpelig har ifølge NAOB (*Det norske akademis ordbok*) og Ordnett (*Stor norsk ordbok*) tre betydninger i norsk:

- *dårlig* (slik at det lett kan gå i stykker), for eksempel: huset eller bordet var gammelt og skrøpelig
- *svak og kraftløs, skral*, som i skrøpelig helse
- *ufullkommen, mangelfull*, eksempelvis en skrøpelig unnskyldning

Opphavet er norrønt; skjúpr betydde skjør og svak (*Det norske akademis ordbok; Den danske ordbog*). Det er derfor ikke så overraskende at vi finner ordet på dansk og svensk også: skrøbelig og skröplig. I våre nabospråk er betydningen den samme som på norsk. I en dansk ordbok er helsebetydningen forklart mer utfyllende: «med lille og ofte utilstrækkelig fysisk styrke og modstandskraft om menneske» (*Den danske ordbog*).

Det er som regel en dårlig idé å sette visse ord og uttrykk på svarteliste og si at de ikke må brukes. Språkbrukerne må ha frihet til å velge mellom ord med ulik stilverdi og ulik valør. Det er gjerne måten et ord brukes på, mer enn ordet selv, som kan virke krenkende (Hem, 2015). Språkrådet støtter også denne holdningen og fraråder å gjøre språket «politisk korrekt» ved å sette ord på indeks. En bedre løsning, skriver de, er å satse på toleranse og folkeskikk (Språkrådet, 2019).

Diskusjonen minner om det Steven Pinker kaller «den eufemistiske tredemølle», dvs. at belastede ord erstattes med andre ord som igjen byttes ut med nye. Et eksempel er hvordan krøpling ble erstattet av vanfør > handicappet > funksjonshemmet > person med funksjonshemming > person med nedsatt funksjonsevne > person med spesielle behov, eller hvordan gamlehjem ble til aldershjem > sykehjem > bolig for eldre > bo- og rehabiliteringssenter. Man forsøker seg på omskrivninger og nye måter å si vanskelige ting på, men som regel varer det ikke lenge før de negative konnotasjonene følger etter, som nissen på lasset. Når et ord blir negativt ladet, finner vi på et nytt. Det blir fort en lang, lang rekke (Hem, 2012).

En ny variant av dette er de senere års vektlegging av ikke å bruke ord som adjektiver (dement – autist – skrøpelig), men heller som substantiv (person med demens – med autistiske symptomer – med skrøpelighet) (Aga, 2015). Selv om tanken bak er velment, er vi redd denne nye versjonen av eufemistisk tredemølle i hovedsak tjener til å trekke oppmerksomheten vekk fra det som er viktig: man legger energien i å unngå svartelistede uttrykk i stedet for å gi bedre tjenester til forsømte eller diskriminerte grupper. Vi ser mye av dette i helseforvaltningen for tiden.

På et punkt er vi imidlertid enige med Barstad: Specialisthelsetjenestens og helseforvaltningens tilbøyelighet til å ville definere skrøpelige eldre som uvedkommende og lite velkomne i sykehusene, må bekjempes! Hvis han har rett i at ordet skrøpelig virker tilskyndende på denne tendensen, er det bekymringsfullt.

Inntil noen lanserer et bedre alternativ, er vårt beste forslag fortsatt å bruke ordet skrøpelig som et av flere delvis synonyme oversettelser av det engelske *frail* (Wyller, 2014), og å være omhyggelig med hvordan ordet benyttes, begrunnes og forklares. Eksempelvis kan det engelske settes i parentes bak første gang det nevnes i teksten: skrøpelig (engelsk: *frail*). Andre forslag er velkomne!

## Referanser

- Aga, O. (2015). Vi bør slutte å bruke ordet dement. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 135, 1572. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.15.0696>
- Barstad, S. (2020). De skrøpelige. *Tidsskrift for omsorgsforskning*, 1, 1–4. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5984-2020-01-02>
- Frail, adj. I *Oxford English Dictionary*. Hentet 18. mars 2020 fra <https://oed.com/view/Entry/74134?rskey=WO9jI&result=4&isAdvanced=false#eid>
- Hem, E. (2012). Det vanskelige ordet angivelig. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 132, 1637. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.12.0485>
- Hem, E. (2015). E. Hem svarer. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 135, 1473–1474. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.15.0675>
- Skrøkelig. I *Den danske ordbog*. Hentet 18. mars 2020 fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=skr%C3%B8kelig&query=skr%C3%B8blelig>
- Skrøpelig. I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 18. mars 2020 fra <https://www.naob.no/ordbok/skr%C3%B8pelig>
- Skrøpelig. I *Stor norsk ordbok*. Hentet 18. mars 2020 fra <https://www.ordnett.no/search?language=no&phrase=skr%C3%B8pelig>
- Språkrådet. (2019, 6. november). Sensitive ord. Hentet 18. mars 2020 fra [https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Sensitive\\_ord/](https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Sensitive_ord/)
- Wyller, T.B. (2014). Frail – skrøpelig, sårbar eller skjør? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 134, 2300. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.14.0970>